

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

पृष्ठभूमी

पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन (Adaptation for Smallholders in Hilly Area- ASHA) आयोजना कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को आर्थिक सहयोगमा संचालित आयोजना हो । जलवायु परिवर्तनको कारण चुनौतीहरु सामना गरिरहेका नेपालका पहाडी क्षेत्रका साना किसानहरुको गरिबी न्यूनीकरण गर्ने लक्ष्य राखेको यस आयोजनाले कर्णाली प्रदेशका ५ जिल्लाहरु कालिकोट, दैलेख, सल्यान, जाजरकोट, पश्चिम रुकुम र प्रदेश नं. ५ को २ जिल्लाहरु पूर्वी रुकुम र रोल्पा जिल्लामा आफ्ना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ । वन तथा वातावरण मन्त्रालयको नेतृत्वमा संचालित यस आयोजनाले केन्द्रीय तहमा कृषि, भूमी व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालयको कृषि विभाग तथा पशुसेवा विभाग र स्थानीयतहमा स्थानीय सरकार (गाउँपालिका/नगरपालिमा) हरुसंगको समन्वयमा स्थानीय स्तरमा जलवायु अनुकूलनको लागि संरचना सुदृढिकरण गर्न र जलवायु परिवर्तनबाट संकटासन्न अवस्थामा पुगेका जनताको समानुकूलन क्षमतामा सुधार ल्याउनको लागि काम गर्दछ ।

संकटासन्न जनताको समानुकूलन क्षमतामा सुधार गर्ने काम भन्दा जति सजिलो छ व्यवहारमा उतार्न त्यत्तिकै चुनौतिपूर्ण छ । हाम्रो समाजमा अभैपनि व्याप्त विभिन्न परम्परागत सामाजिक कुरीति तथा विभेदपूर्ण मूल्य मान्यताहरुका कारण महिलालाई हेर्ने दृष्टिकोणमा परिवर्तन हुन नसकेको यथार्थता कायमै छ । घरायसी कार्यबोझ र गरिबीका कारण महिला, दलित तथा संकटासन्न घर परिवारहरुको सार्वजनिक सेवामा पहुँच पुग्न नसक्ने, शिक्षा/स्वास्थ्य तथा क्षमता विकासका अवसरहरुबाट वञ्चित हुने र निर्णय प्रकृत्यामा सहभागी हुने अवसर नपाउने भएकाले उनीहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा सुधार आउन सकेको छैन । यस्ता विविध सवालहरुलाई सम्बोधन गर्नकालागि आयोजनाले संचालन गर्ने हरेक कृयाकलापहरुमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गर्दै अनुकूलनका प्राथमिकताहरु निर्धारण गरी योजना तर्जुमा गर्न, कार्यन्वयन गर्न र अनुगमन कार्यमा उनीहरुको सहभागिता बृद्धि गर्न अनिवार्य देखिएको छ ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

लैङ्गिक समानता भनेको भेदभाव रहित अवस्था हो । आजको विकसित तथा मानव अधिकारको युगमा समानता समाजको पहिलो आवश्यकता हो । समानता विना कुनै पनि सभ्य समाजको अस्तित्व रहन सक्दैन । समानता प्रत्येक व्यक्ति, परिवार, समाज र राष्ट्रको लक्ष्य हो तर हाम्रो घर परिवार, समाज लगायत राष्ट्रका विभिन्न सामाजिक तथा संस्थागत संरचनाहरूमा महिला, पुरुष बीच र विभिन्न सामाजिक आर्थिक समूहहरू बीचमा विभेदपूर्ण मूल्य मान्यताहरू तय गरिएको र व्यवहारहरू गरिएको पाईन्छ । यसरी घरपरिवार, समाज वा अन्य विभिन्न संस्थागत संरचनाहरूमा लैङ्गिक आधारमा गरिने भेदभावपूर्ण मूल्य मान्यता, काम, नीति नियम तथा व्यवहारहरूलाई परिवर्तन गरी भेदभाव रहित अवस्था सृजना गर्नु नै लैङ्गिक समानता हो भने सामाजिक समावेशीकरण भन्नाले बञ्चितकरणमा परेका वर्ग जस्तै- गरिव, महिला, दलित, जनजातीहरूको स्रोत तथा अवसरहरूमा समतामूलक ढंगबाट पहुँच बढाउन आर्थिक,सांस्कृतिक, सामाजिक, तथा संरचनागत बाधाहरू हटाउनु र सेवा सुविधामा उनीहरूको पहुँच बृद्धि गर्नु हो । यसका लागि विभिन्न तहमा समावेशी समूह, संस्था र नीतिको विकास तथा सामाजिक मूल्य, मान्यता र व्यवहारमा आवश्यक परिवर्तन ल्याउनु पर्दछ । यसरी परिवर्तन ल्याएमा मात्र महिला तथा पछाडि पारिएका वर्गहरूलाई आफ्नो लागि सम्पत्तिको हिस्सा थप गर्न तथा समाजमा मान मर्यादा स्थापित गराउन बल पुग्दछ । सामाजिक समावेशीकरण प्रक्रियाले समाजमा रहेका बञ्चित वर्गलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउनको लागि देखा पर्ने अवरोधहरूलाई हटाई उनीहरूलाई सामाजिक एवं विकासका कार्यमा सहभागी गराउन फाइदा पुऱ्याउँछ । समावेशीकरण प्रक्रियाले पिछडिएका वर्गको पहिचान, प्रतिनिधित्व, सहभागिता र अधिकार सुनिश्चित गर्दछ ।

आयोजनामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रकृया

पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनामा जलवायु परिवर्तनको असरबाट प्रभावित समुदायहरूको सहभागितामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (Local Adaptation Plan of Action) तयारी गर्न सहजीकरण गर्ने र उक्त कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने सबैभन्दा प्रमुख कार्य हो त्यसैले स्थानीय अनुकूलन योजना (LAPA) तयारी तथा कार्यान्वयनको विभिन्न चरणमा सहजीकरण गर्दा निम्न खाकालाई आधार मान्दै लैङ्गिक तथा सामाजिक दृष्टिकोणले अवस्था विश्लेषण गर्ने, अवस्था विश्लेषणको आधारमा अनुकूलनका क्रियाकलापहरू तय गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन मुल्याङ्कन गर्नुपर्दछ ।

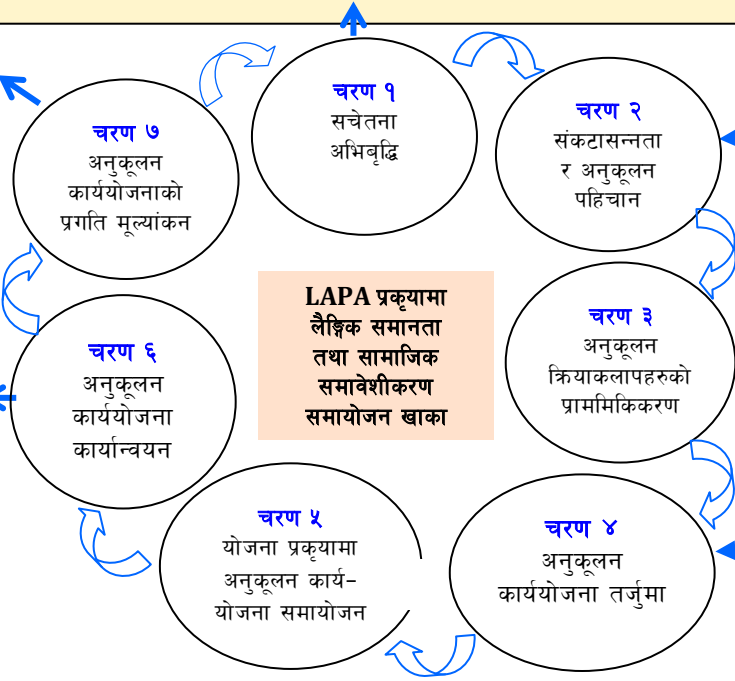
लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिबाट उपलब्धी अनुगमन गर्ने, खण्डिकृत तथाङ्क संकलन, लै.सा.स. मैत्री अनुकूलनका अभ्यासहरू तथा सफलताका कथाहरू तयार गर्ने

जलवायु परिवर्तनको सवालले कसरी समुदाय भित्रका ति निश्चित वर्ग, वा घरपरिवारहरूलाई अरु भन्दा बढि असर पारिरहेको छ भन्ने कुरा विश्लेषण गरि सहभागीहरूलाई बुझाउने, अन्य सामाजिक, राजनीतिक र आर्थिक सवालहरूको पनि विश्लेषण गर्ने जसले उनीहरूलाई अझै संकटासन्न बनाउन सहयोग गरेकाछन्

संकटासन्न अवस्थामा परेका को हुन् ?, समावेशीकरणमा परेका को हुन र बहिस्करणमा परेका को हुन ? उनीहरू जलवायु परिवर्तनले कसरी प्रभावित भए ? उनीहरूका आवश्यकता र बाधाहरू के हुन ?

उनीहरूको हालको समानुकूलन क्षमता कुन स्तरको छ ? हाल भइरहेका संस्थागत संरचनाहरू, पद्धती, नीति नियम र सुशासनको स्थिति के छ ? महिला र पुरुषहरूमा भएका अनुकूलन सम्बन्धि छुट्टाछुट्टै परम्परागत र आधुनिक ज्ञान सिपहरू पत्ता लगाउने र लैसास मैत्री अनुकूलन कृयाकलापहरूको तर्जुमा गर्ने ।

कार्यक्षेत्रमा हाल भएका समूहहरूको तथाङ्क संकलन गर्ने, समूह नभएमा नयाँ समूह गठन गर्ने र ती समूहहरू परिचालन गरी तर्जुमा गरिएका लक्षित कार्यक्रम संचालन गर्ने, कार्यसंचालनका क्रममा भएका सिकाईहरूको आधारमा लैसासको दृष्टिबाट वार्षिक योजना तर्जुमा र समिक्षा गर्ने, समन्वय सहकार्यको वातावरण बनाउने, बृहत रूपमा सचेतना र क्षमताविकासका कार्य गर्दै नेटवर्क तयार गर्ने ।

LAPA प्रक्यामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समायोजन खाका

स्थयिन अनुकूलन कार्ययोजनामा LAPA समावेश गर्न सकिने मुख्य मुख्य कृयाकलापहरू:

क्षमता अभिवृद्धिका कृयाकलापहरू:-

- लाभान्वीत घरधुरी समूहका महिला र पुरुष दुवैजनालाई सहभागी गराई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धि जानकारी सहित लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि तालिम संचालन गर्ने, महिलाहरूको घरायसी कार्यबोभ बाँडफाँड सम्बन्धमा सचेतना फैलाउने, र निरन्तर प्रशिक्षण तथा अनुगमनमा सहयोग गर्ने ।
- महिला, दलित, जनजाती तथा अन्य अल्पसंख्यक समूहहरूको आवश्यकता, चाहना र प्राथमिकताहरूमा केन्द्रित कार्यक्रम संचालन गर्नको लागि लैङ्गिक अवस्था विश्लेषण सीप तथा कार्य सिकाई पद्धती (Gender Action Learning System) सम्बन्धि तालिम र घरधुरीको लैङ्गिक कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- समूहका महिला पदाधिकारीहरूलाई सहकार्यात्मक नेतृत्व अभ्यास सहितको नेतृत्व विकास तालिम तथा निरन्तर कोचिङ्ग र मेन्टरिङ्ग (कार्यमूलक अन्तरकृया) सहयोग ।
- संकटासन्न महिला तथा पुरुषहरूलाई जैविक खेती प्रणाली, जलवायु अनुकूलित व्यवसायीक कृषि, मूल्य श्रृंखलामा आधारित व्यवसाय सम्बन्धि सीपमूलक तालिमका र अन्य (कृषि बाहेकका) आयआर्जन सम्बन्धि सीपमूलक तालिम संचालन ।
- जिल्ला भित्र वा बाहिर अन्य समूहहरूले गरेका राम्रा कामहरू देखाउन र छलफलबाट सिक्नको लागि अध्ययन भ्रमण कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने ।

कृषि तथा जैविक विविधता सम्बन्धि क्रियाकलापहरु:-

- सुख्खा सहन सक्ने कृषि विउ विजनमा सहयोग, जैविक मल/गड्योला मल, जैविक विषदि तथा कृषि सामग्रीमा अनुदान
- कम भार पलाउने खेती प्रणालीको विकास, कृषि वन कार्यक्रम संचालन, थोपा सिंचाई, फिरफिरे सिंचाई, प्लाष्टिक टनेलमा तरकारी खेतीमा सहयोग ।
- जडीबुटी खेती, नर्सरी स्थापना तथा वृक्षारोपण, दाउरा तथा घाँसखेतीलाई केन्द्रित गरी वनको व्यवस्थापन,
- महिलाको कार्यबोझ कम गर्ने स-साना मेसिनहरु जस्तै: श्रेसर मेसिन, मकै छोडाउने मेसिन, घाँस काट्ने मेसिन, मल सफा गर्ने तथा स्याउला संकलन गर्ने मेसिन आदि खरिद गर्न सहयोग,
- संकटासन्न घरधुरीका दलित, जनजाती तथा महिला घरमूली भएका घरधुरीहरुलाई केन्द्रित गरी डालेघाँसको नर्सरी स्थापना तथा वृक्षारोपण, भुँइघाँस खेती, बँधुवा पशुपालन, गोठ सुधार तथा मल व्यवस्थापन जस्ता कृषिकलाप संचालनमा सहयोग,

जलस्रोत तथा उर्जा सम्बन्धि क्रियाकलापहरु:-

- आकाशे पानी (बलेशीको पानी) संकलनको लागि पानी ट्याकी तथा पानी घैटो निर्माण, बलेशीको पानी संकलनको लागि प्लाष्टिक पाईप फिटिङ्ग, पोखरी तथा प्लाटिक पोखरी निर्माण,
- पानीको बहु आयामिक प्रयोग (धाराबाट खेर गएको पानी संकलनको लागि पोखरी निर्माण, जुठेल्लो सुधार तथा खेर गएको पानी प्रयोग गरी करेसावारी व्यवस्थापन,
- सिमसार तथा पानी मूल स्रोत संरक्षण, स-साना खानेपानी तथा साना सिंचाई आयोजना निर्माण, सिंचाई पोखरी निर्माण, सौर्य उर्जाबाट पानी तान्ने पम्प,
- दलित तथा जनजाती महिलाहरुलाई थप अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था सहित महिला मैत्री बैकल्पिक उर्जा प्रविधि जस्तै: उन्नत चुलो, सोलार सिस्टम, बायोग्याँस, बायो ब्रिकेट आदिको विकास ।

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

पहाडी साना किसानको लागि अनुकूलन अयोजना

Adaptation for Smallholders in Hilly Areas (ASHA)

www.asha.gov.np

Facebook page:- ASHA Kathmandu

सम्पर्क

आयोजना समन्वय इकाई हात्तिसार, काठमाण्डौ, नेपाल

०१-४१४३४५०४ फ्याक्स: ०१-४४३७७८४

प्राविधि सहयोग इकाई, कालिन्चोक, विरेन्द्रनगर सुर्खेत

०८-५२१०६५

जिल्ला आयोजना समन्वय इकाई

कालिकोट, दैलेख, जाजरकोट, सल्यान, पूर्वि रुकुम, पश्चिम रुकुम, रोल्पा